

Вовчок — Фольклорні записи Марка Вовчка та Опанаса Марковича / АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Рильського; [атрибуція автографів, упоряд., передм. і приміт. О. Дея] — К. : Наукова думка, 1983. — 527 с.

Доленга-Ходаківський — Українські народні пісні в записях Зоріана Доленги-Ходаковського (з Галичини, Волині, Поділля, Придніпрянщини і Полісся) // Упоряд., текстолог. інтерпритація і комент. О. І. Дея. — К. : Наукова думка, 1974. — 782 с.

Пісні — Пісні маминого серця: Пісенник / Упорядкув. та передм. Р.П. Радишевського; Міжнар. шк. україністики НАН України. — К. : Вид. центр «Просвіта», 2006. — 351 с.: нот.

Тобілевич — Українські народні пісні в записях Софії Тобілевич / Упоряд. С.В. Мишанич (тексти), М. В. Мишанич (мелодії). — К. : Наукова думка, 1982. — 424 с.

В статье рассматривается понятие национально-культурного стереотипа и лексико-стилистические средства его выражения для отображения языкового образа девушки в украинских народных песнях.

Ключевые слова: стереотип, культурный стереотип, социальный стереотип, этнокультурная идентичность, этнокультурная компетенция, языковая картина мира, семантическая оппозиция.

The article discusses the concept of national cultural stereotype and lexical stylistic means of expression to display linguistic image of girl in Ukrainian folk songs.

Keywords: stereotype, cultural stereotype, social stereotype, ethnic and cultural identity, ethno-cultural competence, language world, semantic opposition.

УДК 811.161.2'38'253:1

Довгань О.В.

КАТЕГОРІЯ АБСУРДУ ЯК СКЛАДНИК СТИЛІСТИКИ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

У статті проаналізовано категорію абсурду, її природу та вияв у контексті стилістики художнього тексту. Окрім того, подано аналіз перенесення цієї категорії на іномовне підґрунтя.

Ключові слова: абсурд, категорія абсурду, переклад, художній переклад, стиль художнього перекладу, стилістичні особливості перекладу.

Основою пізнання є *дуальність* (двобічність) речей, що виявляється в цілій системі *когнітивних маркерів* (за Р. Омстрейном – суб'єктивне сприйняття довжини часових інтервалів, яке залежить від числа пізнавальних дій, виконаних протягом означеного відрізка часу), які розставляє мозок людини. Умовно їх можна розділити на дві групи: *сенсорні* (власне «чуттєві» – відомості, отримувані безпосередньо від органів чуття: зорові, слухові тощо) та *ментальні* (опосередковані аналітичною діяльністю мозку, тобто вторинні за природою, але не за роллю, їхнім результатом є, як правило, судження, думка, умовивід і т. п., що дає змогу відслідкувати певну закономірність, тенденцію, парадигму і т. і.).

Зрозуміло, що отримувана від обох груп у процесі пізнання інформація про зовнішнє середовище біологічно не є *релевантною* – це лише змінні у

рівнянні (основної задачі будь-якого організму – виживання), що слугують для його вирішення. У контексті останнього логічним видається пріоритет першої (сенсорної) групи як такої, що забезпечує *гомеостаз* (сталість) організму за допомогою своєчасного реагування на зміни навколишнього середовища. Однак роль другої (ментальної) групи не варто применшувати: своєчасна реакція, безумовно, необхідна умова виживання, проте не менш важливою є і здатність до прогнозування й відслідковування тощо можливих критичних станів організму (фактично – *адаптація*). Так, необхідною для виживання є не тільки орієнтація у просторі (знання трьох вимірів: горизонталі, вертикалі, об'єму й глибини), а й часу (четвертого виміру). Відзначимо, що четвертий – не просто є ще однією ланкою сприйняття або адаптації до зовнішніх умов організму, але дискурсом по відношенню до інших, оскільки він є інтерпретацією того чи іншого факту на часовій площині, а значить – включає всі можливі параметри речей і подій, які наявні в темпоральному полі.

Визначальною у цьому плані є також істинність / неістинність, правдивість / брехливість, адекватність / неадекватність інформації, яка розглядається мозком, адже, у контексті виживання, вона набуває значення *життєвонеобхідної*. Відтак, питання інтерпретації дійсності суб'єктом переходить із ідеально-теоретичної у власне практичну площину: від міри адекватності (у даному випадку – істинності) залежить збереження організму як біологічної одиниці.

Цікаво, що в сучасній науці порівняно з попередніми етапами її розвитку ставлення до таких категорій мислення і, відповідно, мовлення, якими є абсурд, нісенітниця, безглуздя тощо, докорінно змінилися: вони розглядаються як природна здатність людського розуму, що відкриває нові аспекти глибоко імплікованих законів сприйняття й осмислення світу [3, 18]. Таким чином, ці категорії мислення набули не тільки нового осмислення у науці в цілому, але, що важливіше, отримали право на дослідження свого функціонування, природи та особливостей у окремих галузях: *філософії* (онтологічна природа явища), *культурології* (культурний факт його існування), лінгвістиці (семіотична, семантична та мовностилістична природа абсурду), соціології (його соціальна зумовленість) тощо.

Як уже зазначалося, абсурдність інформації (суджень, умовиводів, висловлювань, тверджень тощо) можна розглядати як безпосередню загрозу існування організму. Адже абсурд – це, першою чергою, наявність смислів, що перебувають у конфлікті один з одним, а значить – їх істинність (адекватність щодо того варіанту істини, який суб'єкт вважає правдивим) можливо визначити лише за допомогою логіки. Остання робить абсурд «придатним» до сприйняття, адаптуючи його згідно зі своїми законами.

Смисл – це феномен духовного життя людини, що виражає найбільш імманентну властивість її культурного буття: здатність мислити. До чого б не прагнула людина – до пошуку добра і щастя, пізнання істини, до справедливого ладу суспільства, до здобування їжі, до радості людського спілкування – всюди і завжди вона спирається на смисли. Смисли є *інтелігібельними* [моє виділення – О. Д.], тобто можуть бути досягнені мозком, сутями. У них людина осмислює

світ, свої інтенції, вчинки інших [11]. Так, метафорично кажучи, логіка – джерело світла (суб'єктивне начало), смисл – річ (предмет, явище, подія, об'єкт), розуміння (розпізнавання, осягнення) – тінь від нього. Отже, можна припустити, що абсурд – це система смислів, що суперечать одне одному або домінують один над одним, але в певний момент кожен з яких може бути актуалізований як *абсолютний* (істинний), так само як тінь предмета матеріалізується під різними кутами, залежно від розташування джерела світла.

«Філософська енциклопедія» зазначає, що традиційно у логіці *абсурд* (від лат. *absurdus* – нісенітниця, протиріччя) визначають як суперечливий вираз, в якому щось стверджується і заперечується одночасно. Так, абсурдним, вважається такий вираз, який зовнішньо не є суперечливим, але протиріччя все ж таки виводиться з нього за контекстом [2] (до прикладу, «Круглий квадрат»). Таким чином, цей вираз є прямим порушенням логічного закону протиріччя, сутність якого зводиться до того, що недопустимо одночасно стверджувати і заперечувати. Локальніше подається визначення цього поняття у «Словнику української мови», де воно зводиться до дій, вчинків тощо, у яких досягається крайність, безглуздя [1]. Цікаво, що у першому випадку визначення обмежується суто мовними межами (*мовною дією*: висловленням, виразом тощо), в той же час як у другому – *власне дією* (немовними). На нашу думку, обидва визначення неповні, адже абсурд – це явище, яке не обмежується виключно мовним або фізичним виявом – це, першою чергою, факт культури, *психологічна дія*, внутрішня мотивація якої продукує її матеріалізацію у вигляді мовної або немовної реалізації. Відтак, *абсурдний художній текст* – один із різновидів «учудненого» тексту ігрового характеру, в якому застосовані прийоми глибокої онтолого-гносеологічної і лінгвально-комунікативної трансформації його мовно-змістових і текстово-формальних чинників, у результаті якої аспекти змісту і форми кардинально змінюються, породжуючи особливі типи комунікативних смислів – *інтенціональні абсурдні комунікативні смисли* естетичного характеру. Мовні засоби такого типу текстів виконують переважно демонстративну функцію, будучи скерованими не стільки на світ, художньо представлений у них, а, першою чергою, на самих себе; це межа можливого непрямого втілення смислів, межа смислотворення, за якою стоять нонсенс, абракадабра, літературний заум тощо [3, 22]. Зрозуміло, що ця межа є *умовною*: у контексті суб'єктивності сприйняття індивідуума вона не є абсолютною, адже визначається ним, першою чергою, на основі лише власних орієнтирів, а вже потім беруться до уваги її загальноновизнані параметри.

Першою чергою, проблема абсурду виникла при розмежуванні істинних і неістинних міркувань, що було надзвичайно важливим для практики риторичного й судового дискурсів. Зауважимо, що сам абсурд (найяскравіший вияв відсутності смислу) для античної філософії є симптомом і передвісником брехливості міркування: так, істинність є виявом смислу, а брехливість – нісенітниця [2]. Таким чином, можна говорити про репрезентацію вищеозначеної функції життєвонеобхідності (брехливість як загроза життю організму), що продукується філософсько-прагматичним підходом до розуміння поняття смислу.

У цьому контексті важливо чітко виокремлювати абсурд та його вияви. Так, абсурд не може бути: *нісенітницею* (чимось безглуздим, нерозумним, без усякого змісту, дурницею [12]), оскільки вона не брехлива і не істинна, адже не має зразка для порівняння у дійсності, а відтак визначити, чи відповідає вона їй неможливо; *безглуздя* (незв'язним набором слів, мовленням без смисла; нерозумними вчинком й міркуванням [6], глупством, дурницею тощо [4]), оскільки він є зв'язним набором слів, об'єднаним суперечливими смислами; *безсмысленістю* (відсутністю розумного смислу, розуміння [5]), позаяк смисл присутній, але він є суперечливим, а також констатуємо наявність розуміння цієї суперечливості, бо в іншому випадку це не є абсурд.

Звичайно, зовсім не випадковим є той факт, що в сучасній гуманітарній сфері знань помітно активізувалася проблематика досліджень «учуднених», зокрема аванградних (у найширшому значенні цього слова), абсурдних, нонсенсних, невротичних (шизофренічних, створених у змінених станах свідомості тощо), парадоксальних, паралогічних, тавтологічних, софістичних та інших типів текстів (дискурсів) у логіко-філософському, семіотичному, психологічному, когнітивному, літературознавчому, лінгвістичному й функціонально-комунікативному аспектах [3, 18–19]. Головним чином, це пов'язано з тим, що подібного роду тексти вимагають високого рівня і компетентності дослідника, а також стають полем для здійснення різнорідних предметних і міжпредметних досліджень, результати яких актуалізовані міжнародною науковою спільнотою, незалежно від їхнього фахового спрямування.

Відзначимо, що абсурд є головним виявом відсутності смислу, а відтак, для того, аби зрозуміти його суть варто зупинитися на визначенні і суті цього поняття. Вищеозначений «Словник української мови» визначає його як «уявлення про щось, поняття, розуміння чого-небудь; внутрішній зміст, суть чого-небудь; мета, завдання, призначення чого-небудь» [15]. Зазначимо, що це визначення позиціонує смисл як вичерпну і завершену систему знань, що є *статичною*, тобто, мовою математики, «перебуває у спокої». Зрозуміло, що при цьому випускається суттєвий момент: система знань не може «перебувати у спокої», адже вона є *потенційно відкритою*. Останнє надає їй гнучкості для адаптації до нових сегментів (бітів) інформації, які змінюють (часом суттєво) всю систему. Окрім того, математична парадигма дозволяє говорити про *вимірювання смислу* (однорідність певних його значень; можливість (будь-якої) змінної набувати різних значень, однорідних поміж собою [10]), а значить – можна припустити, що існує *смысловая міра* (співвідношення знакового і смыслового), наявна у висловленні. Недарма вчені, що займаються лінгвістичною прагматикою, розумінням і породженням текста, досліджують порушення механізму мовної комунікації, головним чином, на казках Л. Керрола [7]. Такий вибір можна пояснити лише одним: абсурду притаманна ця смысловая міра, оскільки, для того, аби бути зрозумілим об'єкту (сприймачу) він потребує *смыслового елемента* (*смыслові бази*), який у подальшому абсурдується.

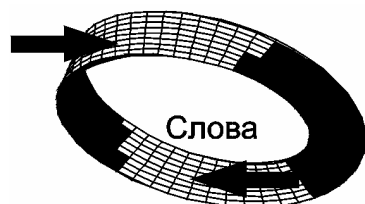
«Нова філософська енциклопедія» означає смисл як «сутність феномена, що знаходиться поза положенням і виправдовує його [феномена – О. Д.] існування, пов'язуючи останній з ширшим пластом реальності» [16]. Звичайно, це визначення має свої особливості: обширність формулювання поняття робить його універсальним, але міра узагальненості – не придатним для чіткого виокремлення, а відтак і глибокого розуміння окресленого феномену. Зауважимо, що найсуттєвішим, на нашу думку, в ньому є вказівка на смисл як *складник реальності*, що перебуває з останньою у нерозривному зв'язку. Так, О. Падучева зауважує з приводу такого зв'язку в тексті: він «вибудовується як такий, що має певний зовнішній світ (дійсність), з яким співвідноситься – навіть такий текст, який явно не розрахований на його оцінку з боку істинності / брехливості, до прикладу, сюжетно-художній текст» [14, 3].

Окреслений вченою зв'язок набуває визначених рис у випадку, коли, «визначаючи місце феномена [смісла – О. Д.] у певній цілісності, смисл перетворює його здійснення на необхідність, яка відповідає онтологічному порядку речей» [16]. При цьому смисл постає феноменом, притаманним реальності, а значить – природним для неї. Звідси робимо висновок, що безглуздий набір знаків може випадково виникнути, але не залишається фактом культури. На відміну від нього, осмислений текст зберігається у культурі, що відтворюється, стимулюючи породження нових текстів, які коментують, розвивають або, навіть, спростовують вихідний [16]. Отже, можна сказати, що так само як смисл має прямий зв'язок з реальністю, так і його відсутність (абсурд, нісенітниця, безглуздя тощо) має бути пов'язана з нею. Таким чином, ми не вважаємо правомірним розуміння відсутності смісла (зокрема, абсурду) як ірраціонального, позбавленого всякого сенсу феномена, який не має помітного зв'язку із реальністю (частково ми вже про це згадували). Така думка ґрунтується на тому, що абсурдний вираз, який має внутрішнє протиріччя і є безглуздим та неправомірно гіперболізованим, не може бути «незалежним» від реальності: адже саме її елементи піддаються викривленню та гіперболізуванню, а відтак – наявний безперечний опосередкований зв'язок із нею.

Зазвичай смисл визначають також як внутрішній зміст, значення будь-чого, що можна осягнути. Так, в логічній семантиці загальне значення мовних виразів розщеплюють на дві частини: *предметне значення* і *смісл.* Предметним значенням (об'ємом, денотатом, екстенсіоналом) деякого вираження називають той предмет або клас предметів, який позначається даним виразом [16]. Саме відношення між позначуваним (предметом) і позначуючим (екстенсіоналом) є вищеокресленим зв'язком смісла із реальністю, що носить безпосередній характер. *Відсутність смісла* (абсурд, безглуздя тощо) у цьому випадку є екстенсіоналом для того предмета, явища тощо, яке не має безпосереднього фізичного вияву, проте репрезентується опосередковано – як ментально-суб'єктивна луна реального сприймання. Цікаво репрезентував таку взаємодію О. Кравець, створивши топологічну модель смісла, структура якого самопороджується (див. Рис. 1), на підґрунті стрічки А. Мебіуса: всі

висловлювання такої моделі формуються зі слів, а їх смисл утворюється у висловлюваннях [12]:

Висловлювання

Зазначимо, що хоча проблема абсурду (а отже і смислу) як логіко-філософського, семіотичного, когнітивного явища досліджувалася здавна, але однозначного загально визнаного трактування вона не знайшла й досі. Так, дослідженнями цього явища (у тій чи іншій мірі) займалися П. Абеляр, Н. Артюнова, Ф. Бацевич, А. Бергсон, Д. Бочвар, Т. Булигіна, О. Буреніна, Л. Вітгенштейн, Е. Гуссерль, Декарт, Ж. Делез, Д. Деннетт, Х. Зігварт, Г. Зіммель, А. Камю, О. Карпова, О. Косилова, О. Кравець, Дж. Мілль, О. Падучева, Г. Померанц, К. Поппер, Б. Рассел, О. та І. Ревзіни, Спіноза, Г. Фреге, Н. Хомський, Л. Шестов, М. Ямпольський тощо.

Метою статті є розгляд особливостей функціонування категорії абсурду в перекладному художньому тексті. *Предметом* – проблема смислу й абсурду як дуального підґрунтя мислення та життя людини, а також її вплив на стилістичну та онтологічну природу художнього тексту.

Матеріалом дослідження став художній текст роману англійського письменника Дугласа Адамса «Автостопом по Галактиці» (англ. «*The Hitchhiker's Guide to the Galaxy*», (1979); дослівно: «*Путівник для автостопників по Галактиці*», «*Путівник для мандрівників по Галактиці автостопом*», «*Автостопом по Галактиці*» тощо) у перекладі Олексія Антомонова («*Путівник по Галактиці для космотуристів*», (2007)).

У онтологічному контексті варто говорити про існування *всезагальної єдності* у самому процесі сприйняття, який включає в себе джерело, засоби і результат власного руху, виступаючи саморозвивальною єдністю. На відміну від нього, *гносеологічна* точка зору розглядає сприйняття як процес і форму чуттєвого відображення дійсності у свідомості [зв'язок висловлювання і реальності – О. Д.], а також результат – цілісний образ смислу, що виникає завдяки впливу об'єктивного світу на органи чуття [9, 7]. Таким чином, смисл абсурдного художнього тексту є єдністю: *онтологічною* (графічною (семіотичною, мовностилістичною тощо), у якій текст виступає формою, джерелом, засобом і результатом *ментального руху суб'єктивності* сприймача, перебігом свого смислу) та *гносеологічною* (семантична організація тексту є чуттєвим відображенням дійсності (смислу) у свідомості).

У цьому контексті прагматичні аспекти породження і сприйняття явищ абсурду найповніше можуть бути виявлені у спілкуванні, в текстах, живих дискурсах, в інтеракції носіїв мов або у випадках «естетичної утилізації абсурду», тобто в спеціально створених абсурдних текстах. Мовні, логічні й когнітивні механізми вияву й інтерпретації абсурду на рівні окремих ізольованих виразів залишаються значною мірою теоретичними міркуваннями, оскільки текст, у якому

абсурд «живе», – це гра комунікативними смислами. Так, досліджуване явище найповніше представлене у власне абсурдних художніх текстах, де воно постає головним авторським прийомом, найважливішим механізмом й інструментом творення нових естетичних комунікативних смислів [3, 21–22]. Класичним зразком такого тексту є твір Дугласа Адамса «Автостопом по Галактиці» – перший текст літературної серії сатиричних науково-фантастичних романів, що була створена як сценарій радіовистави, а згодом набула рис самостійного літературного твору.

Роман оповідає про пригоди англійця-невдахи Артура Дента, який зі своїм другом Фордом Префектом (уродженцем маленької планети десь біля Бетельгейзе, що працює в редакції «Путівника для автостопників») уникає смерті при знищенні Землі расою бюрократів-вогонів. Зафод Бібльброкс (родич Форда і за сумісництвом Президент Галактики) випадково рятує Дента і Форда від смерті у відкритому космосі. На борту поцупленого Бібльброксом корабля «Золоте Серце», який обладнано Двигуном Нескінченної Непередбачуваності, також знаходиться депресивний робот Марвін і дівчина Тріліан (вона ж Тріша МакМіллан, яку Артур одного разу зустрів на вечірці). Тріліан, як незабаром зрозуміє Артур, остання жива землянка у Галактиці. Герої шукають легендарну планету Магратея і намагаються знайти питання, яке підходить до Остаточної Відповіді.

Окрім мистецької значущості (власне художньої і літературознавчої тощо), роман «Автостопом по Галактиці» Д. Адамса становить значний інтерес для мовознавців: абсурд є невід’ємним елементом оригінальної стилістики твору, а тому успішність його перенесення на українське підгрунття є чи не найважливішим напрямом досліджень тексту.

Зауважимо, що абсурдний смисл численних висловлювань, наявних у ньому отримує різні вияви. Проаналізуємо основні з них:

– порушення мовленнєвих «умовностей» функціонування пресупозицій (зон перетинання когнітивних просторів учасників комунікації, що актуалізується в процесі спілкування). Ф. Бацевич зазначає, що важливою умовою їх нормативного, недевіантного поведіння і функціонування є сприйняття останніх як спільного фонду знань, що не потребує узгодження з іншими учасниками інтеракції [3, 22]. Так, показовою у цьому плані є така цитата:

*“That’s right!” shouted Vroomfondel, “we demand rigidly **defined areas of doubt and uncertainty!**” [17].*

– *Так, – закричав Врумфондель, – ми вимагаємо **чіткого визначення меж сумнівів і невизначеності*** [8].

Абсурдність цього уривку тексту полягає в тому, що відбувається пряме порушення логічного закону протиріччя: вираз зовнішньо не є суперечливим, але протиріччя виводиться з нього за контекстом. Так, структурно (формально) висловлювання має право на існування, проте раціональний смисл у ньому відсутній.

Зауважимо, що О. Антомонов цілком вдало здійснив переклад вислову «*defined areas of doubt and uncertainty*» як «*чіткого визначення сумнівів і невизначеності*» [18, 150, 41, 175, 96–97], зберігши при цьому структурну і семантичну сторони репрезентації категорії абсурду у оригінальному творі, а також дуже вдало «вписавши» фрагмент інокультурного тексту в український контекст, зробивши його доступним і зрозумілим.

– порушення логічної дуальності пресупозицій:

а) опосередкований вияв протиставлення (пом'якшення смислових суперечностей):

He had found a Nutri-Matic machine which had provided him with a plastic cup filled with a liquid that was almost, but not quite, entirely unlike tea [17].

Він натрапив на Харчоматичний пристрій, який видав йому пластмасову чашку рідини майже, але не зовсім, анітрішки не схожої на чай [8].

На відміну від попередньої цитати присутнє «явно неявне» протиставлення, тобто структурно висловлювання побудоване нераціонально: лексеми «*almost*» («*майже*») та «*entirely*» («*повністю, зовсім*») навіть формально не можуть знаходитись поряд, адже вони безпосередньо заперечують смисл одне одного. Таким чином, у цьому висловлюванні і структурна, і змістова сторони є явно абсурдними, що продукує підкреслену беззмістовність всього вислову, ставлячи під сумнів його адекватність по відношенню до дійсності [18, 31, 86, 414, 492, 200].

б) безпосередній вияв протиставлення з метою увиразнення абсурдності смислу:

“We don’t demand solid facts! What we demand is a total absence of solid facts. I demand that I may or may not be Vroomfondel!” [17].

– *Нас не цікавлять ніякі факти! Нам потрібна цілковита відсутність фактів об’єктивної дійсності. Я також вимагаю, щоб ви називали мене або не називали мене Врумфонделем!* [8].

або:

“We demand,” yelled Vroomfondel, “that demarcation may or may not be the problem!” [17].

– *Ми вимагаємо, – заволав не своїм голосом Врумфондель, – щоб розподіл обов’язків вважався або не вважався проблемою* [8].

Обидва уривки об’єднує безпосередній вияв протиставлення і так зване «подвійне заперечення», тобто *комунікативна автоадресація* (мій термін – О. Д.) – будь-яке висловлювання, спрямоване, першою чергою, на самого мовця.

У першому уривку Антомонов змінив смисл абсурду («*I may or may not be*» означає не «*ви називали мене або не називали мене*», а «*я можу, а можу не бути*» (Врумфонделем) [18, 83, 428, 383, 414, 56–57], змістивши «автоадресацію» оригіналу – безпосередній вияв пошкодження механізму самоідентифікації героя («*я можу, а можу не бути*»), на вияв цього явища з

екстраполяцією на зовнішнє середовище («ви називали мене або не називали мене»). Таким чином, Олексій Артамонов увиразнив категорію абсурду, підсиливши її смисловий контраст із реальністю: Врумфондель не просто неспроможний ідентифікувати себе серед інших, але нездатний відстояти свою ідентичність перед іншими, адже сумніви щодо неї носять опосередкований характер і не виявляються у його мовленні відкрито.

Цікаво, що другий уривок становить собою майже ідентичний вираз («*may or may not be*»), який у іншому мовному контексті набув схожого значення («*вважався або не вважався*») [18, 383, 428, 383, 414, 56–57]. І в цьому випадку перекладач переніс категорію абсурду, не змінюючи її вихідного значення.

Отже, *мовно-дискурсивний текстовий абсурд* – це динамічна категорія, що виникає як суперечність між змістовим (пропозитивним) складником і смислом актуалізованих у дискурсі позамовних когніцій тих, хто цей текст сприймає; ширше – як суперечність між авторською інтенцією і мовно-комунікативною нормою [3, 29]. У плані стилістики художнього тексту (зокрема, перекладного) – це дискурсивний засіб *смислового контрасту*, який забезпечує вияв ідеальної дуальності людського мислення, тобто представляє у гіперболізованому вигляді його суперечність. Окрім того, окреслений смисловий контраст є прямим порушенням *онтологічної* (викликає пресупозиційні суперечності функціонування і сприйняття смислу) та *гносеологічної* (продукує розрив між чуттєвим (фізичним) та ментальним (розумовим) освоєнням реальності) природи тексту.

Кожне слово (лексема) – це багаторівневе утворення смислів. Показово, що їх характер неоднорідний: онтологічно вони виступають всезагальною єдністю, яка наявна у самому процесі сприйняття реальності; гносеологічно – репрезентацією і формою чуттєвого представлення дійсності у свідомості (або, навіть, самою свідомістю, що витворила це чуттєве відображення).

Таким чином, ми вважаємо помилкою зведення категорії смислу до лише безпосереднього відображення реальності, оскільки суб'єктивність процесу сприйняття робить його доволі умовним. У цьому контексті логічним видається виокремлення, поряд із класичним смислом (власне смислом), смислу абсурдного. Останнє видається правомірним, адже абсурд є суперечністю, яка щось стверджує і заперечує (безпосередньо і опосередковано) одночасно, причому це твердження і заперечення виявляється як одинично, так і системно, репрезентуючись у діях, вчинках, символах, образах тощо.

Для лінгвостилістики та мовного новаторства тексту перекладу роману Дугласа Адамса «Путівник по Галактиці для космотуристів», здійсненого Олексієм Артамоновим характерні такі особливості функціонування категорії абсурду:

– порушення мовленнєвих «умовностей» функціонування пресупозицій: наявність зовнішньо несуперечливих, але, одночасно, протирічливих виразів, з яких заперечення виводиться за контекстом, тобто структурно (формально) висловлення має право на існування, проте раціональний смисл у ньому відсутній («*defined areas of doubt and uncertainty*» – «*чіткого визначення*

сумнівів і невизначеності»: було збережено структурну і семантичну сторони абсурду оригінального твору);

– порушення логічної дуальності пресупозицій:

а) *опосередкований вияв протиставлення (пом'якшення смислових суперечностей)*: присутність неявної суперечності, тобто нераціональна смислова побудова висловлювання (лексеми «almost» («майже») та «entirely» («повністю, зовсім») навіть формально не можуть знаходитись поряд, адже вони безпосередньо заперечують смисл одне одного: структурно і змістовно цей вислів є явно суперечним, що продукує підкреслену відсутність здорового глузду в ньому, що ставить під сумнів його адекватність по відношенню до дійсності, а значить – доводить абсурдність, яка виступає стилістичною особливістю змісту тексту);

б) *безпосередній вияв протиставлення з метою увиразнення абсурдності смислу*: явний вияв суперечності й комунікативна автоадресація (для перекладача характерне мовне новаторство на рівні конкретних лексико-стилістичних рішень, що репрезентувалось у зміщенні смислового акценту «автоадресації» оригінального тексту – безпосереднього вияву пошкодження механізму самоідентифікації героя («я можу, а можу не бути»), на вияв цього явища з екстраполяцією на зовнішнє середовище («ви називали мене або не називали мене»). Таким чином, перекладач увиразнив категорію абсурду, підсиливши її смисловий контраст із реальністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абсурд : (Словник української мови в 11 томах, том 9) : [Електронний ресурс] // Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/absurd>. – Назва з екрану.
2. Абсурд : (Философская энциклопедия) : [Электронный ресурс] // Академик: словари и энциклопедии на Академике. – Электрон. данные. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/7/%D0%90%D0%91%D0%A1%D0%A3%D0%A0%D0%94. – Название с экрана.
3. Бацевич Ф. С. Абсурдний художній текст у вимірах лінгвістичної прагматики / Ф. С. Бацевич // Мовознавство. – 2012. – № 1. – С. 18–30.
4. Безглуздя : (Словник української мови в 11 томах, том 9) : [Електронний ресурс] // Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/bezghluzdja>. – Назва з екрану.
5. Бессмыслие : (Толковый словарь Ушакова) : [Электронный ресурс] // Академик: словари и энциклопедии на Академике. – Электрон. данные. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/746922>. – Название с экрана.
6. Бессмыслица : (Толковый словарь Ушакова) : [Электронный ресурс] // Академик: словари и энциклопедии на Академике. – Электрон. данные. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/746926>. – Название с экрана.
7. Буренина О. Что такое абсурд, или по следам Мартина Эсслина : [Электронный ресурс] / О. Буренина // Deja vu: энциклопедия культур. – Электрон. данные. – Режим доступа: <http://ec-dejavu.ru/a/Absurd.html>. – Название с экрана.
8. Дуглас А. Путівник по Галактиці для космотуристів : [Електронний ресурс] / А. Дуглас // AeLib: Бібліотека світової літератури. Оригінали та переклади. – Електрон.

- дані. Режим доступу: http://www.aelib.org.ua/texts/adams_the_hitch_hikers_guide_to_the_galaxy_ua.htm. – Назва з екрану.
9. Карпова Е. В. Онто-гносеологические аспекты социокультурного восприятия пространства: философский анализ : автореф. дис. ... на соискание науч. степени канд. философских наук : 09.00.01 – Онтология и теория познания / Елена Владимировна Карпова; Магнитогорский государственный университет. – Магнитогорск, 2011. – 27 с.
  10. Косилова Е. Математика смысла : [Электронный ресурс] / Е. Косилова // Рейтинг персональных страниц и электронных библиотек VIPPERSON. – Электрон. данные. – Режим доступа: <http://www.viperson.ru/wind.php?ID=257480>. – Название с экрана.
  11. Кравец А. С. Абсурд как нарушение смысла : [Электронный ресурс] / А. С. Кравец // Вестник Воронежского университета : периодический научный журнал. – Электрон. данные. – Режим доступа: <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/human/2004/02/kravetz.pdf>. – Название с экрана.
  12. Кравец А. С. Топологическая структура смысла / А. С. Кравец // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Науч. изд. / Под ред. И. А. Стернина. – Воронеж, 2001. – С. 20–33.
  13. Нісенітниця : (Словник української мови в 11 томах, том 9) : [Електронний ресурс] // Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/nisenitnycja>. – Назва з екрану.
  14. Падучева Е. В. Высказывание и его соотнесенность с действительностью / Е. В. Падучева. – М.: Наука, 1985. – 273 с.
  15. Смысл : (Словник української мови в 11 томах, том 9) : [Електронний ресурс] // Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/smysl>. – Назва з екрану.
  16. Смысл : (Философская энциклопедия) : [Электронный ресурс] // Академик: словари и энциклопедии на Академике. – Электрон. данные. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/1109/%D0%A1%D0%9C%D0%AB%D0%A1%D0%9B. – Название с экрана.
  17. Douglas A. The Hitchhiker's Guide to the Galaxy / A. Douglas. – Westminster, Maryland, U.S.A.: Del Rey, 2005. – 224 p.
  18. Wilson E. The Modern Russian Dictionary for English Speakers / E. Wilson. – М.: Русский язык, 1982 – 716 p.

В статье проанализирована категория абсурда, ее природа и проявление в контексте стилистики художественного текста. Кроме этого, дан анализ перенесения этой категории на иноязычную основу.

Ключевые слова: абсурд, категория абсурда, перевод, художественный перевод, стиль художественного перевода, стилистические особенности перевода.

In article analyzed the category of the absurd, its nature and manifestation in the context of style of a literary text. Moreover, submitted the analysis of the transfer of a this category on the basis of a foreign language.

Keywords: absurd, category of the absurd, translation, literary translation, style of literary translation, stylistic features of the translation.